

Onderwijs met oog voor de wereld

Beleidsplan actief burgerschap en sociale integratie

De Hesselanden

Inhoud

Inhoud.....	1
Actief burgerschap en sociale integratie op locatie Hesselanden	2
1. Inleiding	2
1.1 Openbaar onderwijs.....	2
1.2 Kerndoelen.....	3
1.3 Locatie Hesselanden	3
2. Het leerplankader	5
2.1 Democratie.....	5
2.2 Participatie	5
2.3 Identiteit	5
3. Onze leerlingen	7
3.1 Kansen en bedreigingen.....	7
4. Missie en visie	9
4.1 Het klimaat van de school	9
5. Wat willen wij als school.....	11
5.1 Doelen.....	11
5.2 Verantwoording.....	11
5.3 Invulling.....	12
6. Domeinen	13
7. Bronnen	17

Actief burgerschap en sociale integratie op locatie Hesselanden

1. Inleiding

In 2005 heeft de Tweede kamer een wet aangenomen die scholen verplicht aandacht te besteden aan actief burgerschap en sociale integratie. Het schooltoezicht is inmiddels aangepast aan deze wetgeving (Inspectie van het Onderwijs, 2006).

Burgerschapsvorming brengt jonge burgers (want dat zijn leerlingen immers) de basiskennis, vaardigheden en houding bij die nodig zijn om een actieve rol te kunnen spelen in de eigen leefomgeving en in de samenleving. Burgerschap is niet bedoeld om brave burgers voort te brengen. Democratisch burgerschap geeft recht op een afwijkende mening ('Burgerschap', z.d.).

1.1 Openbaar onderwijs

Als obs de Brink, locatie Hesselanden maken wij deel uit van 16XQ waaronder locatie Hesselanden, obs De Brink en het Expertisecentrum voor Anderstaligen (hierna ECA) vallen. Locatie Hesselanden is gevestigd op de gezinslocatie van het asielzoekerscentrum in Emmen. De openbare scholen in de gemeente Emmen werken vanuit de missie en visie op het openbaar (primair) onderwijs van de gemeente Emmen zoals die zijn verwoord in het Bestuurlijk koersplan 2019-2023 "Oog voor onderwijs en organisatie".

De missie van het Openbaar Onderwijs in de gemeente Emmen is om goed onderwijs te geven. *"Omdat wij kwalitatief hoogwaardig, toekomstgericht en eigentijds onderwijs aan willen bieden streven we naar optimale toegankelijkheid voor alle kinderen. Dit geven wij vorm en inhoud vanuit de waarden Open, Samen en Gelijkwaardig. Wij zien het onderwijs als venster naar de wereld. We willen onze leerlingen alle kansen geven hun talenten te ontplooien en hun vaardigheden te ontwikkelen. Dat komt later goed van pas, school is immers de start van een leven lang leren!"*

Bij de beschrijving van de onderwijsvisie wordt uitgegaan van negen 'onderwijstegels' vanuit de onderwijsvisie 'Oog voor de wereld'. Deze onderwijsvisie omvat onderstaande punten:

- Kinderen leren met passie en ontwikkelen zich vanuit een onderzoekende en ondernemende houding.
- Onderwijs wordt passend gemaakt voor elk kind.
- Er wordt diversiteit aangeboden in het onderwijs met oog voor de eigen omgeving. Vanuit de kennis over de leerlingen wordt het onderwijs afgestemd op hun niveau, leerstijl, talent, ontwikkelvermogen en tempo.
- De talenten van de leerkrachten worden benut. Er wordt gezorgd voor inzicht in hun kwaliteiten, drijfveren en competenties.
- Vertrouwen, autonomie en verbinding staan centraal bij het versterken van het persoonlijk leiderschap en eigenaarschap voor de eigen ontwikkeling van de medewerkers en leerlingen. De leerlingen worden opgeleid tot wereldburgers.
- Ouders worden betrokken bij het onderwijs en het leerproces van hun kind.

- De leerkracht coacht, begeleidt, stuurt en zorgt voor een leerrijke en uitnodigende leeromgeving waarin leerlingen zich kunnen ontwikkelen tot wereldburgers.
- De leerlingen worden voorbereid op hun toekomst met 21^e-eeuwse vaardigheden.
- Talentontwikkeling van ieder kind staat centraal. Er wordt daarom flexibel ingespeeld op ontwikkelingen op het gebied van didactiek, de leerstijlen van de kinderen en de manier waarop kinderen kennis en vaardigheden verwerven.
(bron: Gemeente Emmen, z.d.)

1.2 Kerndoelen

Wat we willen bereiken heeft de wetgever voor ons samengevat in kerndoelen. Deze kerndoelen zijn voor ons de leidraad om het bevorderen van actief burgerschap en sociale integratie gestalte te geven. Aan integratie en burgerschap gerelateerde kerndoelen voor het primair onderwijs zijn in de WPO (wet op het primair onderwijs) opgenomen de doelen 36, 37 en 38.

Kerdoel 36: De leerlingen leren hoofdzaken van de Nederlandse- en Europese staatsinrichting en de rol van de burger.

Kerdoel 37: De leerlingen leren zich te gedragen vanuit respect voor algemeen aanvaarde waarden en normen.

Kerdoel 38: De leerlingen leren hoofdzaken over geestelijke stromingen die in de Nederlandse samenleving een belangrijke rol spelen en ze leren respectvol om te gaan met verschillen en opvattingen van mensen.

Ook aspecten van de kerndoelen 34 en 35 zijn van belang en tot op zekere hoogte ook kerndoel 39.

Kerdoel 34: De leerlingen leren zorg te dragen voor de lichamelijke en psychische gezondheid van henzelf en anderen.

Kerdoel 35: De leerlingen leren zich redzaam te gedragen in sociaal opzicht, als verkeersdeelnemer en als consument.

Kerdoel 39: De leerlingen leren met zorg om te gaan met het milieu.

1.3 Locatie Hesselanden

Burgerschap is geen vak. Bij burgerschapsvorming zijn kennis, vaardigheden en houdingen belangrijk. Dit kan worden bereikt door het oefenen van democratische principes in de klas en op school, het bijdragen door leerlingen aan de kwaliteit van de school door ze verantwoordelijkheid en ruimte voor initiatieven te geven. Leren door doen dus. De school is een oefenplaats voor goed burgerschap.

Bepaalde onderdelen van burgerschapsvorming kunnen wel in een vak, leergebied of vormingsgebied terugkomen. Bijvoorbeeld: leren door gesprekken tijdens Mondeling Nederlands, het kennismaken met de verschillende culturen op onze school. Het leren van normen en waarden bij het programma voor sociaal emotionele ontwikkeling en sociale participatie via gezamenlijke projecten met o.a. obs De Brink en het ECA.

Onze school kan burgerschapsvorming niet alleen ontwikkelen. Dit doen we samen met onze partners en bondgenoten, ouders en de omgeving van de school.

In deze notitie worden de volgende definities gebruikt:

- Actief burgerschap: de bereidheid en het vermogen van leerlingen/jonge burgers om deel uit te maken van de gemeenschap en daar een actieve bijdrage aan te leveren
- Sociale integratie: de deelname van leerlingen/jonge burgers aan de samenleving, in de vorm van sociale participatie, deelname aan de maatschappij en haar instituties en bekendheid met en betrokkenheid bij uitingen van de Nederlandse cultuur.
(bron: Inspectie van het Onderwijs, 2006)

2. Het leerplankader

In het primair onderwijs wordt de invulling van burgerschapsvorming over het algemeen in drie domeinen geordend:

- Democratie
- Participatie
- Identiteit

2.1 Democratie

Bij het begrip democratie gaat het om het politieke systeem om tot een evenwichtige machtsverdeling te komen en ook om de democratische houding als fundamentele houding/als levenswijze te leren.

Binnen de leerlingenzorg, de aandacht voor de sociaal emotionele problematiek en de dagelijkse omgang met leerlingen, wordt aandacht besteed aan de democratische levenshouding.

In onze democratische rechtstaat kunnen de volgende basiswaarden worden onderscheiden:

- Vrijheid van meningsuiting
- Gelijkwaardigheid en gelijke behandeling
- Begrip voor allen
- Verdraagzaamheid
- Autonomie
- Afwijzen van onverdraagzaamheid
- Afwijzen van discriminatie

(Inspectie van het Onderwijs, 2006; Bron, Veugelers & Van Vliet, 2009)

Deze basiswaarden zijn eenvoudig te koppelen aan de kernwaarden van het openbaar onderwijs. De kernwaarden dienen als ijkpunten van het beleid. Onze relevante kernwaarden zijn in dit verband:

- op ontwikkeling gericht (vrijheid en autonomie)
- solidariteit (gelijkwaardigheid, begrip, verdraagzaamheid en afwijzen discriminatie)
- maatschappelijke betrokkenheid (allen).

We zijn ons ervan bewust dat onze leerlingen behoefte hebben aan een meer specifiek aanbod als het gaat om het aanleren van een democratische houding. Dit omdat een aanzienlijk percentage van de leerlingen van locatie Hesselanden afkomstig is uit samenlevingen waar democratie en leven volgens democratische waarden geen vanzelfsprekendheid zijn. Daarnaast is er vaak sprake van sociaal-emotionele problemen ten gevolge van de migratie en het wonen (soms meerdere jaren) op een asielzoekerscentrum. Ook deze problemen dienen onderkend en bespreekbaar te zijn voordat kinderen in staat zijn tot het ontwikkelen van een democratische grondhouding.

2.2 Participatie

Bij het begrip participatie gaat het om deel uit maken en een actieve bijdrage leveren aan de gemeenschap/samenleving.

2.3 Identiteit

Bij het begrip identiteit gaat het er om dat we laten zien dat ieder mens anders is en dat je daar respectvol mee omgaat (Bron et al.,2009). Daarbij is het van belang om te beseffen dat de leerlingenpopulatie van locatie Hesselanden

bestaat uit kinderen van migranten. Een migratie omvat drie belangrijke overgangen:

- veranderingen in persoonlijke banden en de wederopbouw van sociale netwerken
- de overgang van het ene sociaaleconomische systeem naar het andere
- de overgang van het ene culturele systeem naar het andere.

Voor vluchtelingen/asielzoekers is de migratie daarnaast meestal geen vrijwillige keuze maar een gevolg van de omstandigheden in het land van herkomst. Voor, tijdens en na de vlucht worden asielzoekers vaak geconfronteerd met omstandigheden die kunnen leiden tot het ontwikkelen van sociale en psychische problemen. Gevolg hiervan is dat er onder vluchtelingen/asielzoekers sprake is van hogere prevalentie van dergelijke problemen. De hoeveelheid en verschijningsvorm van psychosociale problemen bij vluchtelingen/asielzoekers en hun kinderen verschilt per groep. De prevalentie is echter niet te koppelen aan het land van herkomst maar afhankelijk van de ervaringen voor, tijdens en na de vlucht uit het land van herkomst. Elke fase kent zijn eigen risicofactoren als het gaat om het ontstaan van psychische en/of sociale problemen (Kirmayer et al., 2011). Naast de behoefte aan een specifiek aanbod op het gebied van democratie is er daardoor ook behoefte aan een meer op de persoonlijke situatie van onze leerlingen toegespitst aanbod als het gaat over de ontwikkeling van de eigen identiteit. Leerlingen van locatie Hesselanden worstelen vaak met hun identiteit en de vraag waar ze thuis horen. De leerlingen van locatie Hesselanden kunnen zich pas als burger ontwikkelen op het moment dat er aandacht is voor deze vraag en de gevoelens die daarmee samenhangen.

3. Onze leerlingen

Leerlingen van locatie Hesselanden vallen onder een groep die in het primair onderwijs nieuwkomers worden genoemd. Nieuwkomers zijn leerlingen die nog maar kort (tot 4 jaar) in Nederland verblijven en de Nederlandse taal onvoldoende machtig zijn om aan het onderwijs te kunnen deelnemen. Het gaat daarbij om kinderen van vluchtelingen of asielzoekers, kinderen van arbeidsmigranten en kinderen die naar Nederland komen in het kader van gezinshereniging. (Inspectie van het Onderwijs, 2016) Net als alle andere in Nederland woonachtige kinderen van 5 tot 18 jaar vallen deze kinderen onder de Leerplichtwet; ze zijn verplicht om naar school te gaan. Deze verplichting staat los van het al dan niet hebben van een verblijfstatus. (Landelijke Onderwijs Werkgroep voor Asielzoekers en Nieuwkomers, 2018)

Het beheersen van de Nederlandse taal is een basisvoorwaarde voor het volgen van onderwijs. Om aan deze basisvoorwaarde tegemoet te komen krijgen de meeste nieuwkomers gedurende ongeveer één jaar onderwijs in aparte voorzieningen zoals het ECA (Inspectie van het Onderwijs, 2016). De leerlingen van locatie Hesselanden vormen binnen de nieuwkomersleerlingen weer een aparte categorie. Doordat het kinderen van uitgeprocedeerde gezinnen zijn wonen ze (soms meerdere jaren) op een gezinslocatie van het COA en gaan ook op de gezinslocatie naar school.

Bovenstaande leidt tot een aantal kenmerkende zaken t.a.v. onze leerlingenpopulatie:

- Bij aanmelding is er bij een groot aantal leerlingen sprake van achterstand in de Nederlandse taal.
- Bij aanmelding is er bij een gedeelte van de leerlingen sprake van ongeletterdheid in de moedertaal.
- Bij aanmelding beschikken leerlingen niet altijd over de schoolse vaardigheden.
- De leerlingen komen uit gezinnen met verschillende culturele achtergronden.
- Hierdoor zijn er duidelijke culturele verschillen en opvattingen over o.a. opvoeding en onderwijs tussen de ouders en de school.
- De ouders van onze leerlingen willen zoals elke ouder "het beste" voor hun kind. Over de invulling daarvan bestaat op velerlei gebied verschil van inzicht tussen de ouders en de school. Dit streven naar "het beste" biedt echter wel een aanknopingspunt om met ouders in gesprek te gaan over de toekomst van hun kind.
- De leerlingen hebben vaak last van trauma's als gevolg van de migratie.
- Er is geen vast instroommoment waardoor groepssamenstellingen voortdurend (kunnen) veranderen.
- De leerlingen verblijven maar een beperkte tijd op locatie Hesselanden.

De hierboven genoemde kenmerkende zaken kunnen vertaald worden naar kansen en bedreigingen.

3.1 Kansen en bedreigingen

Door de veelheid aan verschillen, is er onder de leerkrachten en kinderen een grondhouding ontstaan waarin deze verschillen als normaal worden ervaren. Veel zaken worden natuurlijkerwijs tijdens de lessen besproken aan de hand van persoonlijke ervaringen. Hiernaast is er, door de hoeveelheid zorgleerlingen, op locatie Hesselanden naast expertise op het gebied van tweede taalverwerwers veel expertise opgebouwd t.a.v. opgroei-, opvoed- en leerproblemen.

Door de soms “ingewikkelde” thuissituatie kunnen bepaalde problemen niet goed gedefinieerd worden. Het gevaar bestaat dat er niet goed gekeken wordt naar een eventuele aanpak.

Verder zou de veelheid aan verschillen tussen leerlingen kunnen leiden tot acceptatie van onwenselijke uitingen. De veelheid aan verschillen biedt aan de andere kant kansen om te leren omgaan met ieders eigenheid.

Rekening houdende met deze kansen en bedreigingen is er binnen de school veel aandacht voor de sociaal-emotionele ontwikkeling. Verder proberen we d.m.v. de Hesselanden-methode te zorgen voor een duidelijke structuur en heldere regels en afspraken. De sociaal-emotionele ontwikkeling van de kinderen wordt gevolgd via SCOL en er wordt twee keer per jaar een vragenlijst welbevinden afgenomen. Er zijn afspraken over een aanpak op schoolniveau, groepsniveau en voor sommigen zelfs op individueel niveau. Hierbij maken we veelvuldig gebruik van de mogelijkheden tot ondersteuning die de Consultatiegroep Passend Onderwijs, Vluchtelingenwerk Nederland en het Tolk en Vertaalcentrum Nederland (TVcN) ons kunnen bieden.

De school is een wezenlijk onderdeel van de samenleving en de leefwereld van kinderen. Doordat de school is gevestigd op de gezinslocatie van het COA hebben we nauw contact met onze ketenpartners (COA, GGD, GZA VWN) op het asielzoekerscentrum.

4. Missie en visie

Onze missie is: *Je wordt gezien!*

Op de Hesselanden gaan kinderen naar school van verschillende leeftijden, uit verschillende landen en met verschillende onderwijsachtergronden. We vinden we het belangrijk dat iedereen kan meedoen. Er is oog voor elke leerling en we spelen zoveel mogelijk in op het "nu". Dat wil zeggen dat we de leerlingen volgen in hun ontwikkeling en ze uitdagen om op hun eigen hoogste niveau te komen. Daarvoor zijn een rustige, veilige omgeving en structuur nodig en het pedagogisch klimaat is dus van doorslaggevend belang.

De school hanteert duidelijke regels en afspraken, de Hesselandenmethode, die consequent worden nageleefd. De sociale en emotionele ontwikkeling is in dit kader een belangrijk aandachtspunt.

Op de Hesselanden vinden we dat kinderen de toekomst hebben. Wij geven hen het gereedschap om er aan te bouwen. Dat betekent dat we een klimaat scheppen waarin leerlingen samen kunnen werken en zich gerespecteerd en veilig voelen. Vanuit dat veilige klimaat zorgen we ervoor dat leerlingen kunnen groeien en op een voor hun zo hoog mogelijk niveau kunnen doorstromen naar de volgende groep.

Verder vinden we het belangrijk dat leerlingen een positieve en reële kijk op zichzelf hebben en dat ze een goed contact kunnen opbouwen met de mensen en de wereld om zich heen.

Bovenstaande betekent concreet dat:

- we door middel van een coachende rol leerlingen motiveren en stimuleren zodat ze zich maximaal inzetten
- leerkrachten kindgesprekken voeren
- we als rolmodel fungeren en ons professioneel opstellen
- we vertrouwen hebben en vertrouwen geven
- we hoge verwachtingen hebben
- er indien nodig wordt versneld in de leerstof
- kinderen worden gezien
- we door middel van Wereldtijd wordt aangesloten bij de belevingswereld van de kinderen
- we zorg voor dragen dat leerlingen hun beoogde doelen behalen en groeien in vaardigheid

De samenleving verandert voortdurend. De school is enerzijds een onderdeel van die samenleving en geeft anderzijds ook mede richting aan die samenleving. Die dubbele rol brengt met zich mee, dat wij een intensief contact met die veranderende samenleving van uitermate groot belang vinden. Dat is in de dagelijkse onderwijspraktijk bijvoorbeeld te merken aan het beroep dat locatie Hesselanden doet op allerlei deskundigen buiten de school en aan de pogingen om voor zover mogelijk ouders te betrekken bij de school. Daarnaast worden er intensieve contacten onderhouden met de scholen die het vervolgonderwijs aan deze kinderen verzorgen. We stimuleren ouders om (samen) met hun kind(eren) deel te nemen aan activiteiten die worden georganiseerd door het COA of door de Brede School.

4.1 Het klimaat van de school

Locatie Hesselanden wordt bezocht door kinderen van diverse nationaliteiten. Dat betekent, dat onze leerlingen al in een vroeg stadium kennis maken met andere culturen. Dat gebeurt meestal op een ongedwongen wijze in een veilig klimaat in

de intimiteit van locatie Hesselanden. Vertaald naar de dagelijkse onderwijspraktijk betekent dat het anders denken en het anders zijn regelmatig onderwerp van gesprek is in klassengesprekken. De functionele kennis en vaardigheden die daaruit voortvloeien, helpen de kinderen om respect voor elkaar te hebben en verdraagzaamheid als belangrijke norm te gaan zien. Daarnaast vindt sociale integratie plaats door de samenwerking met obs de Brink. Er zijn gezamenlijke projecten o.a. in het kader van wetenschap en techniek.

We werken en leren op locatie Hesselanden dagelijks met en van elkaar waarbij er binnen de verschillende vakken heel veel coöperatief wordt gewerkt.

We gaan vanuit democratische uitgangspunten om met conflicten. Conflicten kunnen ook ontstaan in samenwerking of tijdens spel. Dit zijn niet altijd ruzies, maar kunnen ook meningsverschillen zijn. De kracht van onze school zit in dat kinderen leren om te gaan met meningsverschillen en conflictsituaties. Dit door dagelijks met elkaar samen te werken en deze situaties bewust te creëren, leren kinderen met elkaar te overleggen en meningsverschillen uit te spreken en te discussiëren.

Als leerkracht hebben we een voorbeeldfunctie en een begeleidende rol, we modelen.

Iedereen heeft een andere achtergrond en is anders opgevoed. Door zo met elkaar om te gaan creëren we begrip voor ieders reactie in samenhang met achtergrond.

5. Wat willen wij als school

De drie domeinen van burgerschapsvorming zijn door de SLO samen met het onderwijsveld uitgewerkt. In onderstaand model geven we een concretere invulling van de activiteiten die we ondernemen in het kader van het verwerven van burgerschapscompetenties (Bron, 2006: SLO, z.d.). Wij zijn ons ervan bewust dat de leerlingen op het ECA niet met alle onderdelen van het onderstaande kader even uitgebreid in aanraking zullen komen. In de eerste plaats verblijven de kinderen daarvoor te kort bij ons op school. Daarnaast is het hoofddoel van ons onderwijs het aanleren van de Nederlandse taal. Hiervoor wordt een groot deel van de onderwijsleertijd ingeruimd. Het gevolg hiervan is dat de onderwijstijd die overblijft voor de zaakvakken zeer gering is.

5.1 Doelen

- Het ontwikkelen van kinderen tot sociaal vaardige, betrokken en zelfstandige volwassenen.
- Het ontwikkelen van kinderen tot actieve deelnemers van deze maatschappij.
- Kinderen leren om een eigen mening te vormen.
- Kinderen leren om elkaars mening te respecteren en daar open voor te staan.
- Kinderen leren het 'anders' zijn te respecteren.
- Kinderen leren over andere culturen en geloven.

- Kinderen leren om samen te werken.
- Kinderen leren over de geschiedenis en het ontstaan van Nederland en Europa.
- Kinderen leren over de democratische rechtstaat en hun rol daarin als ze volwassen zijn.
- Kinderen leren over het milieu en hoe zij een steentje bij kunnen dragen aan een beter milieu.

5.2 Verantwoording

De kinderen van nu zijn de volwassenen van later en zij zullen dus degenen zijn die de maatschappij draaiende moeten houden. Om dat te kunnen zullen ze bepaalde kennis en vaardigheden moeten hebben en ontwikkelen. Ze zullen in de eerste plaats zelf stevig in de wereld moeten staan om behulpzaam, eerlijk en respectvol naar anderen te kunnen zijn. Als kinderen over elkaar, elkaars cultuur en geloof leren zullen ze elkaar beter begrijpen en zullen ze beter in staat zijn verschillen en 'anders' zijn te accepteren.

Door regels en afspraken centraal te stellen in de klas, de school en in het verkeer leren de kinderen dat er regels nodig zijn om een veilige maatschappij te creëren. Aangezien Nederland een democratische rechtstaat is, is het belangrijk voor kinderen om te weten hoe zo'n rechtstaat ontstaan is, in elkaar zit en hoe zij daar later een rol in kunnen gaan spelen. Omdat we in dit land vrijheid van meningsuiting hebben is het belangrijk dat kinderen zich een eigen mening weten te vormen, maar ook dat zij meningen van anderen leren te respecteren. Ten slotte is het belangrijk voor de kinderen te leren over de wereld, de natuur en het milieu en vooral hoe zij er met z'n allen voor kunnen zorgen dat de wereld voor hen en degene die na hen komen leefbaar blijft.

5.3 Invulling

Om invulling te geven aan de door ons gestelde doelen wordt er gebruik gemaakt van de volgende methodieken en aanbod:

Schematisch overzicht activiteiten per jaargroep								
Groep	1	2	3	4	5	6	7	8
Kinderen en hun sociale talenten	X	X	X	X	X	X	X	X
Week van de mediawijsheid			X	X	X	X	X	X
Week van het geld	X	X	X	X	X	X	X	X
Gastdocenten en excursies	X	X	X	X	X	X	X	X
Brede school	X	X	X	X	X	X	X	X
Pestprotocol	X	X	X	X	X	X	X	X
Verkeerslessen en -activiteiten	X	X	X	X	X	X	X	X
Leerling SCOL						X	X	X
Omgaan met de computer/internet (Basicly)			X	X	X	X	X	X
Taaldenkgesprekken	X	X	X	X	X	X	X	X
Projecten ihkv Wereldtijd	X	X	X	X	X	X	X	X
Kindgesprekken	X	X	X	X	X	X	X	X
Jeugdjournaal					X	X	X	X
Nieuwsbegrip				X	X	X	X	X
Organiseren van de markt (3X per jaar)							X	X
Coöperatieve werkvormen	X	X	X	X	X	X	X	X
De Hesselandenregels	X	X	X	X	X	X	X	X

6. Domeinen

Hieronder worden de drie domeinen afzonderlijk ingevuld voor de verschillende leeftijdsgroepen. De onderwijsinhouden zijn onderverdeeld in kennis, vaardigheden en houding. De ervaringen zijn onderverdeeld in binnen- en buitenschools. Een aantal inhouden komt op verschillende plaatsen terug binnen het domein. Dit duidt op een ontwikkeling waarbij de betreffende inhoud steeds opnieuw, maar dan uitgebreider wordt behandeld.

Domein Democratie	Leerinhouden			Aanbod
	Kennis en inzicht <i>kennen</i>	Vaardigheden <i>kunnen</i>	Houdingen/Attitude <i>willen</i>	
Onderbouw(1-3)	De leerling is bekend met de Hesselandenregels	De leerling kan: <ul style="list-style-type: none"> • meedoen aan gesprekken in de groep • afspraken nakomen die in de groep gemaakt zijn • afspraken nakomen die in school zijn gemaakt 	De leerling wil: <ul style="list-style-type: none"> • luisteren • afspraken nakomen 	De leerkracht: <ul style="list-style-type: none"> • bespreekt gedurende het schooljaar de gouden regels • betreft iedere leerling in de klassenkring • stimuleert het spelen en werken in gemengde groepjes
Middenbouw (4 - 6)	<i>Zie boven +</i> De leerling is bekend met het begrip: <ul style="list-style-type: none"> • monarchie, dictatuur, democratie, meerderheid, minderheid • gemeentebestuur en landsbestuur 	<i>Zie boven +</i> De leerling kan: <ul style="list-style-type: none"> • afspraken nakomen en in de groep oplossingen vinden bij conflicten en problemen • eigen standpunt bepalen en bijstellen • omgaan met kritiek • bewust en veilig gebruik maken van media • ruzies op een goede manier oplossen • accepteren dat sommige leerlingen een andere mening hebben 	<i>Zie boven +</i> De leerling wil: <ul style="list-style-type: none"> • anderen de gelegenheid geven zich te uiten • acceptatie bij een meerderheidsbesluit in de groep • gelijke behandeling voor jongens en meisjes • vreedzaamheid 	<i>Zie boven +</i> De leerkracht: <ul style="list-style-type: none"> • zorgt ervoor dat er gesprekken over actuele onderwerpen gevoerd worden • laat leerlingen regelmatig samenwerken in groepjes • stimuleert leerlingen om oplossingen aan te dragen voor problemen • laat leerlingen meebeslissen over klassenaangelegenheden • geeft meisjes en jongens dezelfde kansen en taken
Bovenbouw (7 - 8)	<i>Zie boven +</i> De leerling is bekend met het begrip: <ul style="list-style-type: none"> • democratie, republiek • ontstaansgeschiedenis Nederland als republiek • Europese gemeenschap, Verenigde Naties • staatsinrichting van Nederland en Europa • wetten, politieke partijen • machtsmisbruik, onderdrukking, recht en onrecht • rechtspraak, kinderrechten 	<i>Zie boven +</i> De leerling kan: <ul style="list-style-type: none"> • kritische vragen stellen bij maatschappelijke ontwikkelingen • informatie beoordelen o.a uit (digitale) media • onderscheid maken tussen feiten en meningen • eigen standpunt toelichten en verdedigen in discussie • voor- en nadelen democratie, republiek en monarchie beargumenteren 	<i>Zie boven +</i> De leerling wil: <ul style="list-style-type: none"> • solidariteit • vertrouwen in instituties en instellingen • kritische houding t.a.v. maatschappelijke kwesties 	<i>Zie boven +</i> De leerkracht: <ul style="list-style-type: none"> • laat diverse onderwerpen aan bod komen (o.a. politieke partijen, staatsinrichting, oorlog voeren, huidskleur en geardheid) • besteedt aandacht aan de betekenis van Prinsjesdag • besteedt aandacht aan de staatsinrichting

Domein Participatie	Leerinhouden			Aanbod
	Kennis en inzicht <i>kennen</i>	Vaardigheden <i>kunnen</i>	Houdingen/Attitude <i>willen</i>	
Onderbouw(1-3)	De leerling is bekend met: de samenleving; dorp, stad en land	De leerling kan: spreken en luisteren	De leerling wil: betrokken zijn bij de groep	De leerkracht: <ul style="list-style-type: none"> • bespreekt gedurende het schooljaar de gouden regels • betreft iedere leerling in de klassenkring • stimuleert het spelen en werken in gemengde groepjes • zorgt dat de Hesselandenregels aan bod komen.
Middenbouw (4-6)	<i>Zie boven +</i> De leerling is bekend met de begrippen: <ul style="list-style-type: none"> • rechten van het kind • samenleving; provincie, wijk, Europa 	<i>Zie boven +</i> De leerling kan: <ul style="list-style-type: none"> • invloed uitoefenen op besluitvorming in eigen groep • oplossingen aandragen • meedoen aan een georganiseerde actie voor klas/school De leerling heeft: <ul style="list-style-type: none"> • inzicht in eigen capaciteiten 	<i>Zie boven +</i> De leerling wil: <ul style="list-style-type: none"> • verantwoordelijkheid nemen voor de groep/school • creativiteit inzetten • assertiviteit tonen • een bijdrage leveren aan de kwaliteit van de omgeving (sociaal en fysiek) • zelfvertrouwen hebben • initiatief tonen 	<i>Zie boven +</i> De leerkracht: <ul style="list-style-type: none"> • laat leerlingen meebeslissen over klassenaangelegenheden • laat leerlingen meedoen aan geldinzamelacties voor een goed doel • geeft leerlingen wisselende taken/verantwoordelijkheden in klas/school • stimuleert leerlingen om klas, school, schoolplein en de omgeving schoon te houden
Bovenbouw (7-8)	<i>Zie boven +</i> De leerling is bekend met de begrippen: <ul style="list-style-type: none"> • rollen in vergaderingen; voorzitter, secretaris, penningmeester • samenleving; regio, werelddelen • ongelijkheid en discriminatie 	<i>Zie boven +</i> De leerling kan: <ul style="list-style-type: none"> • een school/klassenactiviteit initiëren/organiseren • invloed uitoefenen op besluitvorming met leerlingen uit meerdere groepen • de eigen opvatting omzetten in activiteit 	<i>Zie boven +</i> De leerling wil: <ul style="list-style-type: none"> • betrokkenheid tonen bij de school • verantwoordelijkheid buitenschools nemen (buurt, milieu, vereniging, ...etc.) • actief betrokken worden in de leerlingenraad • verantwoordelijkheid nemen voor eigen keuzes 	<i>Zie boven +</i> De leerkracht: geeft ruimte voor initiatief van leerlingen tot het organiseren van een actie ter ondersteuning van een goed doel.

Domein Identiteit	Leerinhouden			Aanbod
	Kennis en inzicht <i>kennen</i>	Vaardigheden <i>kunnen</i>	Houdingen/Attitude <i>willen</i>	
Onderbouw(1-3)	De leerling weet dat: <ul style="list-style-type: none"> • mensen overeenkomsten en verschillen hebben • mensen elkaar nodig hebben • mensen wel of niet geloven 	De leerling kan: <ul style="list-style-type: none"> • zich onderscheiden van de ander • zijn gevoelens, wensen en opvattingen uiten 	De leerling wil: <ul style="list-style-type: none"> • respectvol omgaan met anderen • empathie tonen • anderen helpen 	De leerkracht: bevordert het samen spelen en samen werken met verschillende leerlingen
Middenbouw (4-6)	<i>Zie boven +</i> De leerling is bekend met het begrip: <ul style="list-style-type: none"> • nationaliteit • verschillende gezinssituaties en leefvormen • persoonlijke helden, idolen • verschillende religieuze en levensbeschouwelijke stromingen 	<i>Zie boven +</i> De leerling kan: <ul style="list-style-type: none"> • zich verplaatsen in de ander / perspectiefwisseling - rekening houden met opvattingen van anderen • uitingen van cultuur en religie herkennen in het straatbeeld • discriminatie herkennen • zelf onderscheid maken tussen goed en slecht De leerling heeft: <ul style="list-style-type: none"> • inzicht in eigen mogelijkheden, beperkingen en opvattingen • inzicht in verschillen tussen mensen 	<i>Zie boven +</i> De leerling wil: <ul style="list-style-type: none"> • naar gelijkwaardigheid streven • zelfkennis ontplooien • zelfwaardering opbrengen • anderen betrekken • verdraagzaam zijn 	<i>Zie boven +</i> De leerkracht: besteed aandacht aan identiteit, normen en waarden
Bovenbouw (7-8)	<i>Zie boven +</i> De leerling is bekend met het begrip: <ul style="list-style-type: none"> • godsdienstvrijheid • multiculturele samenleving • symboliek en rituelen • etnische groepen in de samenleving • vooroordelen • jongerencultuur • mensen- en kinderrechten 	<i>Zie boven +</i> De leerling kan: <ul style="list-style-type: none"> • stereotypen herkennen • omgaan met vrijheden en beperkingen • zelf onderscheid maken tussen goed en slecht en dit vergelijken met wat gangbaar is in de samenleving • discriminatie en uitsluiting herkennen • omgaan met uitsluiting • omgaan met groepsdruk 	<i>Zie boven +</i> De leerling wil: <ul style="list-style-type: none"> • verschillen waarderen 	<i>Zie boven +</i> De leerkracht: <ul style="list-style-type: none"> • besteedt aandacht aan ons recht op vrijheid • geeft lessen maatschappijleer en bereidt kinderen voor op de overgang naar het Voortgezet Onderwijs

7. Bronnen

Bron, J. (2006). *Een basis voor burgerschap- een inhoudelijke verkenning voor het funderend onderwijs*. Geraadpleegd op <http://www.slo.nl>

Bron, J., Veugelers, w. & Vliet, E. van (2009). *Leerplanverkenning actief burgerschap*. Geraadpleegd op <http://www.slo.nl>

Burgerschap [PO thema's]. (z.d.). Opgevraagd op 19 mei 2018 van <http://www.slo.nl>

Gemeente Emmen (z.d.). *Bestuurlijk koersplan 2019-2023 Oog voor onderwijs en organisatie*. Geraadpleegd op <http://www.openbaaronderwijsemmen.nl>

Inspectie van het onderwijs (2006). *Toezicht op burgerschap en integratie*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.

Inspectie van het Onderwijs (2016). *Kwaliteit van het onderwijs aan nieuwkomers type 1 en 2*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.

Kirmayer, L. J., Narasiah, L., Munoz, M., Rashid, M., Ryder, A. G., Guzder, J., ... & Pottie, K. (2011). Common mental health problems in immigrants and refugees: general approach in primary care. *Canadian Medical Association Journal*, 183(12), E959- E967.

Landelijke Onderwijs Werkgroep voor Asielzoekers en Nieuwkomers (2018). *Organisatie, Wet- en regelgeving, De wet en regels*. Geraadpleegd op <http://www.LOWAN.nl>.

Nederlandse Daltonvereniging (z.d.), Daltononderwijs kernwaarden. Opgevraagd 22 juni van <http://www.dalton.nl>

SLO (z.d.), Doelen burgerschapsonderwijs en mensenrechteneducatie voor het schoolcurriculum. Geraadpleegd op <http://SLO.nl>